

ПАРТЫЗАНСКАЯ ДРУКАРНЯ

У свае няпоўныя 17 гадоў вясковы хлопец з Лагойскага раёна Сцяпан Коўзан стаў вучнем наборшчыка ў мясцовай друкарні раённай газеты. Дзякуючы загадчыку Ліўшыцу паралельна асвойваў спецыяльнасць друкара. Так што, калі праз тры гады юнака прызвалі ў рады Чырвонай Арміі, ён верыў: звольніўшыся ў запас ён вернецца на ранейшае месца працы.

Аднак лёс павярнуўся да ўсіх па-іншаму. У баях пад Смаленскам вайсковая часць, у якой служыў Сцяпан, трапіла ў акружэнне. З баямі, асобнымі групамі, выходзілі з акружэння. Ужо ў лютым 1942 года Коўзан уліўся ў партызанскую групу, што дзейнічала на Смаленшчыне, а потым на Віцебшчыне. Паступова група перарасла ў атрад колькасцю каля 400 чалавек. У чэрвені 1942 года ён быў разгорнуты ў 4-ю Беларускаю партызанскую брыгаду. Згодна з загадам Беларускага штаба партызанскага руху ў кастрычніку 1943 года брыгада перадыслацыравалася ў Віцебскую вобласць, дзе дзейнічала ў Міёрскім, Дзісенскім і Шаркоўшчынскім раёнах. У шостым атрадзе брыгады разведчыкам і ваяваў Сцяпан Коўзан. Менавіта ў гэты час яго выклікалі ў штаб брыгады. Задумаўся. Проста так радавога партызана не выклікаюць. «Няўжо што-небудзь адказнае хочучь даручыць?» – думаў камсамалец. А можа я што-небудзь напракудзіў?».

У пакоі сялянскай хаты, што стаяла ў вёсцы Краснае за самаробным сталом на лаўцы сядзелі камісар брыгады Фама Расюк, камандзір Мікалай Ярмак і начальнік штаба Аляксандр Плотнікаў. У іх светлых вачах не адчувалася ніякай пагрозы. Сцяпан па-ваеннаму далажыў аб сваім прыбыцці. Камісар першым прыўзняўся з лаўкі і паздароўкаўся за руку. З яго ўзялі прыклад астатнія двое.

– Размяшчайцеся, Сцяпанчыч, насупраць нас, – кіўнуў галавой у бок свабоднай лаўкі Расюк. – І мы пачнём вельмі важную для брыгады размову. – І не толькі для брыгады, але і для ўсяго Дзісенскага раёна, – дапоўніў Ярмак.

Па-ранейшаму ініцыятыву трымаў камісар:

– Наколькі нам вядома, да раёна ты працаваў у раённай друкарні?

– Так. У Лагойску. Потым служба ў арміі, вайна, выхад з акружэння, пра іх, спадзяюся, вы таксама добра ведаеце.

Хвіліннае маўчанне парушыў камбрыг:

– Засумаваў па мірнай працы?

– А хто па ёй не сумуе? І вы б усе з задавальненнем вярнуліся на свае ранейшыя месцы.

– Яно то так, – цяжка ўздыхнуў камбрыг. Але пакуль не даб'ём паганых фашыстаў, мірнай працы нам не бачыць.

– Вось што, шаноўны разведчык, – раскрыў карты Расюк. Камандаванне брыгады даручыла камісару нелегальнага атрада «Масква» Аляксандры Міхайлаўне Манцэвіч раздабыць неабходнае для адкрыцця падпольнай друкарні. З заданнем яна справілася. Твая задача арганізаваць выпуск лістовак і газеты Дзісенскага падпольнага райкама партыі. Тое-сёе, вядома, табе самаму давядзецца дарабіць. Зможаш выканаць заданне?

– Выканаю, – упэўнена сказаў Сцяпан.

Пазней ён даведаўся, як і з кім праводзіла складаную аперацыю А. М. Манцэвіч. Пад мянушкай Шчаглоў паслала яна ў Глыбокае рызыкаўнага падпольшчыка Івана Фёдаравіча Лакотку, дзе ён узначаліў падпольную антыфашысцкую групу. Лакотка ўвайшоў у давер да савецкага патрыёта Івана Валяр’янавіча Нямірскага, які загадваў нямецкай акруговай друкарняй. Ён і перадаў Лакотку два віды шрыфту (для набору тэкстаў і загаловаў), друкарскую фарбу, паперу і вальцовачную масу. Усё гэта праваслаўны святар з вёскі Чэрасы Міёрскага раёна Яўген Канстанцінавіч Багаткевіч коннай фурманкай даставіў да месца прызначэння.

Вярстачку, г. зн. інструмент для ручнога набору па чарцяжы Коўзана змайстраваў партызанскі каваль Ярмак, два валікі з сасны зрабіў сам, абматаўшы іх шпагатам і заліўшы вальцмасай. Нескладана было зрабіць і наборную дошку. Накатаеш фарбай зварстаны тэкст з дапамогай валіка, накінеш лямец на шчыльна сціснуты ў рамцы набор і катай зверху другім валікам. Марудна, але надзейна. Раней жа лістоўкі пісалі ўручную, пазней друкавалі на машынцы, якую, будучы ў падполлі, украў у немцаў 15-гадовы сын А. М. Манцэвіч Георгій.

Так, у 4-й Беларускай партызанскай брыгадзе рэгулярна сталі выходзіць лістоўкі і газета Дзісенскага падпольнага райкама партыі «Народный мститель».

Перад апошняй варожай блакадай (фронт усё набліжаўся) Сцяпан Коўзан друкарскую маёмасць склаў у мех і ўтапіў у сажалцы на хутары Шантарава, дзе і размяшчалася падпольная друкарня. А калі брыгада злучылася з часцямі Чырвонай Арміі, усё перадаў у друкарню дзісенскай раённай газеты: тую друкарню, якую Коўзану давялося і аднаўляць. Праз колькі тыдняў маладога паліграфіста мабілізавалі на фронт. Скончыў вайну ва Усходняй Прусіі. Узнагароджаны медалямі «Партызану Айчыннай вайны 1-й ступені», «За ўзяцце Кёнігсберга», «Ордэнам Айчыннай вайны 2-й ступені».

Дэмабілізаваўшыся ў снежні 1946 года, працаваў па спецыяльнасці ў Браславе, а потым ў Маладзечанскай друкарні «Перамога», адкуль на льготных умовах і выйшаў на пенсію ў 1975 годзе.

Р. С. У 2000 годзе, адпачываючы на курорце «Нарач», я пазнаёміўся з гэтым цудоўным чалавекам. Быў прыемна здзіўлены, калі ён пачаў распавядаць пра 6-ты атрад ЧБПБ, дзе знаходзілася ўся наша сям’я на чале з А. М. Манцэвіч. (Бацькі не было – немцы расстралялі на пачатку вайны). Маці мне неаднаразова расказвала пра стварэнне партызанскай друкарні. «Толькі, – казала – на старасці гадоў прозвішча таго паліграфіста выскачыла з памяці». І раптам такая сустрэча – сустрэча з Коўзанам Сцяпанам Сцяпанавічам.

Барыс МАНЦЭВІЧ,
г. Вілейка, член БСЖ